

MILLIY MANFAATLARDAN KELIB CHIQQAN HOLDA
UMUMBASHARIY MUAMMOLARGA YONDASHISH

Boboqulova Shohsanam Rustam qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi
(Biologiya) mutaxassisligi magistranti

E-mail: shohsanamboboqulova20@gmail.com

Boboyeva Sitora Ruzimaxmatovna

Termiz davlat pedagogika instituti Tarix fanlari falsafa doktori v.b dotsent

ANNOTATSIYA

Maqolada O'zbekistonning milliy manfaatlari nuqtai nazaridan umumbashariy muammolarga yondashishning siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda milliy manfaat faqat ichki ehtiyojlar yig'indisi emas, balki xalqaro majburiyatlar, mintaqaviy barqarorlik, resurs xavfsizligi va inson kapitali rivoji bilan bog'liq strategik mezon sifatida talqin etiladi. Maqola rasmiy manbalar — O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "O'zbekiston — 2030" strategiyasi, Milliy statistika qo'mitasi ko'rsatkichlari, BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari portali, UNDP va Jahon banki ma'lumotlari asosida tayyorlandi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, global muammolarni milliy manfaatlardan ajratib ko'rib bo'lmaydi: suv tanqisligi, iqlim o'zgarishi, oziq-ovqat xavfsizligi, raqamli tenglik, ta'lim sifati va kambag'allikni qisqartirish kabi masalalar bevosita O'zbekistonning uzoq muddatli taraqqiyot xavfsizligiga ta'sir qiladi. Maqolada biologiya ta'limi va tabiiy fanlar metodikasining ekologik ong, sog'lom turmush, resurs tejamkorligi va ilmiy dunyoqarashni shakllantirishdagi amaliy roli ham yoritiladi.

***Kalit so'zlar:** milliy manfaat, umumbashariy muammolar, barqaror rivojlanish, suv xavfsizligi, yashil iqtisodiyot, inson kapitali, biologiya ta'limi, rasmiy statistika.*

ABSTRACT

The article analyzes approaches to global challenges from the perspective of Uzbekistan's national interests. It interprets national interest as a strategic criterion that combines domestic development needs, international obligations, regional stability, resource security and human capital. The study relies on official sources, including the Constitution of Uzbekistan, the Uzbekistan–2030 Strategy, data from the National Statistics Committee, the national SDG platform, UNDP and World Bank materials. The analysis argues that water scarcity, climate change, food security, digital inclusion, education quality and poverty reduction are not external topics but direct factors of

national resilience. Special attention is paid to the role of biology education and natural science methodology in forming ecological awareness, healthy lifestyles and evidence-based thinking.

Keywords: *national interest, global challenges, sustainable development, water security, green economy, human capital, biology education, official statistics.*

KIRISH

XXI asrda davlat taraqqiyotini faqat ichki iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan baholash yetarli emas. Bugungi xalqaro tizimda suv tanqisligi, iqlim o'zgarishi, oziq-ovqat xavfsizligi, migratsiya, raqamli tafovut, kasalliklarning oldini olish, ta'lim sifati va ekologik barqarorlik kabi masalalar har bir mamlakatning ichki siyosatiga bevosita ta'sir qilmoqda. Shu sababli umumbashariy muammolarga yondashishda milliy manfaatlarni tor ma'noda, ya'ni faqat iqtisodiy foyda yoki tashqi siyosiy mavqe sifatida tushunish xato bo'ladi. Milliy manfaat — bu aholining xavfsizligi, farovonligi, ekologik muhitning saqlanishi, iqtisodiy raqobatbardoshlik, ilm-fan va ta'lim salohiyati, davlat suvereniteti hamda kelajak avlodlar ehtiyojini muvozanatda himoya qilish tizimidir.

O'zbekiston uchun bu masala ayniqsa dolzarbdir. Mamlakat Markaziy Osiyoning demografik, iqtisodiy va transport-kommunikatsion jihatdan muhim hududida joylashgan. 2026-yil 1-aprel holatiga ko'ra, O'zbekiston doimiy aholisi 38 382 685 kishini tashkil etgan va bu ko'rsatkich 2025-yilning mos davriga nisbatan 1,8 foizga oshgan [4]. Bunday demografik o'sish ta'lim, bandlik, oziq-ovqat, energiya, suv va ekologiya siyosatida uzoq muddatli rejalashtirishni talab qiladi. Demak, global muammolarga munosabat faqat xalqaro maydonda bayonot berish emas, balki har bir hudud, ta'lim muassasasi, mahalla va ishlab chiqarish tizimida aniq natija beradigan boshqaruv yondashuviga aylanishi kerak.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining tashqi siyosatga oid normalari ham milliy manfaat va xalqaro hamkorlik o'rtasida muvozanatni belgilaydi. Konstitutsiyada O'zbekiston xalqaro munosabatlarning to'la huquqli subyekti ekani, tashqi siyosat suveren tenglik, kuch ishlatmaslik, hududiy yaxlitlik, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik prinsiplari asosida olib borilishi ko'rsatilgan [1]. Bu norma shuni anglatadiki, umumbashariy muammolarga yondashish milliy manfaatni inkor etmaydi, aksincha uni xalqaro huquq, mintaqaviy hamkorlik va barqaror rivojlanish tamoyillari bilan uyg'unlashtiradi.

Maqolaning maqsadi — O'zbekistonning milliy manfaatlari doirasida umumbashariy muammolarga yondashishning asosiy yo'nalishlarini rasmiy statistik

ma'lumotlar asosida tahlil qilish, mavjud xavf va imkoniyatlarni aniqlash hamda ta'lim, xususan biologiya va tabiiy fanlar metodikasi nuqtai nazaridan amaliy takliflar ishlab chiqishdir. Tadqiqotning asosiy savoli quyidagicha qo'yildi: global muammolar O'zbekiston uchun qanday milliy manfaatlar bilan kesishadi va ularni hal etishda qanday ustuvor mexanizmlar samaraliroq bo'lishi mumkin?

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot rasmiy hujjatlar va statistik ma'lumotlarni kontent-tahlil qilish, qiyosiy tahlil, muammoli-yo'naltirilgan tahlil va strategik moslik usullariga tayangan holda olib borildi. Birinchi bosqichda milliy manfaat kategoriyasi siyosiy-huquqiy va ijtimoiy-iqtisodiy mazmunda aniqlashtirildi. Bunda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "O'zbekiston — 2030" strategiyasi hamda yashil iqtisodiyotga oid rasmiy hujjatlar asosiy normativ baza sifatida olindi [1; 2; 3]. Ikkinchi bosqichda rasmiy statistik ma'lumotlar saralandi: aholi soni, yalpi ichki mahsulot, kambag'allik darajasi, internetdan foydalanish, oliy ta'limga qamrov, suv va iqlim xavflari bo'yicha rasmiy ko'rsatkichlar tahlil qilindi [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

Uchinchi bosqichda tanlangan ko'rsatkichlar milliy manfaatlar bilan bog'landi. Masalan, aholi sonining o'sishi ta'lim va bandlikka, YAIMning o'sishi investitsion va texnologik imkoniyatlarga, suv tanqisligi esa qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir qiluvchi omil sifatida baholandi. To'rtinchi bosqichda "global muammo — milliy manfaat — siyosiy javob — ta'limiy mexanizm" zanjiri bo'yicha konseptual tahlil amalga oshirildi. Bu yondashuv mavzuni umumiy siyosiy mulohaza darajasida qoldirmasdan, aniq davlat siyosati va ta'lim amaliyoti bilan bog'lash imkonini beradi.

Tadqiqotda muhim cheklov ham mavjud: rasmiy statistik ko'rsatkichlarning e'lon qilinish davri turlicha. Masalan, aholi soni 2026-yil 1-aprel holatiga, YAIM 2025-yil yakuniga, kambag'allik darajasi 2025-yil ko'rsatkichiga, oliy ta'lim qamrovi esa 2024–2025-o'quv yili boshiga tegishli. Shuning uchun maqolada ular bir davrning mutlaq yakuniy holati sifatida emas, balki siyosiy qarorlar uchun indikatorlar majmui sifatida talqin qilindi. Bu ilmiy halollik nuqtai nazaridan muhim, chunki rasmiy statistikadan foydalanish uni kontekstdan uzib talqin qilishni emas, balki aniq sanasi, manbasi va metodologik chegarasi bilan ko'rsatishni talab qiladi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Rasmiy statistik va xalqaro ma'lumotlarni umumlashtirish shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston milliy manfaatlari global kun tartibidagi kamida olti yo'nalish bilan bevosita kesishadi: demografik barqarorlik va inson kapitali, iqtisodiy raqobatbardoshlik, kambag'allikni qisqartirish, suv va oziq-ovqat xavfsizligi, ekologik

xavfsizlik hamda raqamli transformatsiya. Quyidagi jadvalda maqolada tahlil qilingan asosiy ko‘rsatkichlar jamlangan.

Yo‘nalish	Rasmiy ko‘rsatkich	Milliy manfaat bilan bog‘liqligi	Manba
Demografiya	2026-yil 1-aprel holatiga doimiy aholi soni — 38 382 685 kishi; o‘shish — 1,8 %.	Ta’lim, bandlik, tibbiyot, uy-joy, oziq-ovqat va suv resurslarini uzoq muddatli rejalashtirish zarur.	[4]
Iqtisodiyot	2025-yilda YAIM hajmi joriy narxlarda 1 849,7 trln so‘m, real o‘shish — 7,7 %.	Global muammolarga javob uchun moliyaviy baza, investitsiya va texnologik modernizatsiya imkoniyati.	[5]
Ijtimoiy barqarorlik	Kambag‘allik darajasi 2021-yildagi 17,0 % dan 2025-yilda 5,8 % gacha pasaygan.	Ijtimoiy adolat, ichki barqarorlik va inson kapitali rivoji uchun asosiy ko‘rsatkich.	[6]
Raqamli inklyuziya	2025-yil yanvar-avgustida internetdan foydalanuvchi aholi ulushi — 94,2 %.	Ta’lim, elektron davlat xizmatlari, axborot xavfsizligi va raqamli iqtisodiyot uchun strategik imkoniyat.	[7]
Ta’lim	2024–2025-o‘quv yili boshida 18–23 yoshdagi aholini oliy ta’lim bilan qamrab olish — 47,7 %.	Malakali kadrlar, ilmiy salohiyat va innovatsion iqtisodiyotning tayanch omili.	[8]

Suv xavfsizligi	Jahon banki bahosiga ko‘ra, suv mavjudligi 30–40 % ga kamayishi, irrigatsiya talabi 25 % ga oshishi mumkin.	Qishloq xo‘jaligi, oziq-ovqat xavfsizligi, mintaqaviy hamkorlik va ekologik barqarorlik uchun yuqori xavf.	[9]
Iqlim va resurslar	UNDP ma’lumotiga ko‘ra, suvning 80 % i mamlakat tashqarisidan keladi; samarasiz energiya sarfi YAIMning taxminan 4,5 % iga teng xarajat keltiradi.	Transchegaraviy suv diplomatiyasi, energiya samaradorligi va yashil iqtisodiyot milliy xavfsizlik masalasidir.	[10]
Yashil iqtisodiyot	2030-yilgacha YAIM birligiga nisbatan issiqxona gazlari ajratmalarini 2010-yil darajasidan 35 % ga qisqartirish maqsadi belgilangan.	Iqtisodiy o‘shishni ekologik xavfsizlik va xalqaro majburiyatlar bilan uyg‘unlashtirish mexanizmi.	[3]

1. Milliy manfaat va global javob o‘rtasidagi bog‘liqlik

Milliy manfaatlardan kelib chiqib umumbashariy muammolarga yondashish izolyatsion siyosatni anglatmaydi. Aksincha, bunday yondashuv global muammoni mahalliy sharoit, milliy resurs, demografik ehtiyoj, madaniy muhit va davlat strategiyasi bilan moslashtirib hal qilishni bildiradi. Masalan, iqlim o‘zgarishi butun dunyo uchun umumiy muammo bo‘lsa-da, O‘zbekiston uchun uning eng sezilarli oqibatlari suv tanqisligi, cho‘llanish, tuproq sho‘rlanishi, qishloq xo‘jaligi hosildorligi va aholi salomatligi bilan bog‘liq. Shuning uchun iqlim siyosati O‘zbekiston sharoitida faqat atmosferaga chiqariladigan gazlarni kamaytirish emas, balki suv tejoychi texnologiyalar, sug‘orish tizimlarini modernizatsiya qilish, qurg‘oqchilikka chidamli ekinlar, ekologik monitoring va qishloq aholisining moslashuvchanligini oshirish bilan birga qaralishi kerak.

Bunday yondashuvda milliy manfaatning uch darajasi ko‘rinadi. Birinchi daraja — hayotiy xavfsizlik: suv, oziq-ovqat, sog‘liqni saqlash, ekologik muhit va ijtimoiy barqarorlik. Ikkinchi daraja — rivojlanish manfaatlari: iqtisodiy o‘shish, texnologik modernizatsiya, sifatli ta‘lim va raqamli infratuzilma. Uchinchi daraja — xalqaro subyektivlik: mintaqaviy hamkorlikda faol bo‘lish, xalqaro tashkilotlar bilan konstruktiv aloqani kuchaytirish, global tashabbuslarda milliy pozitsiyani aniq ifodalash. Agar shu uch daraja uyg‘unlashmasa, global muammolarga javob yoki deklarativ bo‘lib qoladi, yoki milliy resurslarga ortiqcha bosim beradi.

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida belgilangan vazifalar milliy manfaatni barqaror rivojlanish bilan bog‘lashga qaratilgan. Lex.uzdagi rasmiy matnda strategiya doirasida avvalgi taraqqiyot strategiyasida belgilangan va ahamiyatini yo‘qotmagan maqsadlarni davom ettirish, aholi fikri va tashabbuslari asosida islohotlar sifatini nazorat qilish, tizimli to‘siqlarni aniqlash vazifalari qayd etilgan [2]. Bu normativ yondashuv shuni ko‘rsatadiki, global muammolarga javob markazdan beriladigan buyruq bilangina emas, balki hududiy ehtiyoj, aholi tashabbusi va natijadorlik monitoringi orqali shakllanishi kerak.

2. Suv, iqlim va oziq-ovqat xavfsizligi: eng keskin strategik yo‘nalish

O‘zbekiston uchun umumbashariy muammolar ichida eng keskinlaridan biri suv xavfsizligidir. Jahon banki 2025-yildagi ma‘lumotida iqlim o‘zgarishi ta‘sirida muzliklardan keladigan suv oqimining kamayishi, bug‘lanishning ortishi, yog‘ingarchilikning notekisligi va qurg‘oqchiliklar kuchayishi natijasida O‘zbekistonda suv mavjudligi 30–40 foizga kamayishi, irrigatsiya talabi esa 25 foizga oshishi mumkinligini qayd etgan [9]. Bu raqam oddiy ekologik ogohlantirish emas; u milliy iqtisodiyot, qishloq xo‘jaligi, oziq-ovqat narxlari, bandlik va aholi salomatligiga ta‘sir qiladigan strategik xavfdir.

UNDP ma‘lumotida O‘zbekiston suvining 80 foizi mamlakat tashqarisidan kelishi, energiyadan samarasiz foydalanish esa mamlakatga YAIMning qariyb 4,5 foizi miqdorida iqtisodiy xarajat keltirishi ko‘rsatilgan [10]. Bu holat milliy manfaatlarni transchegaraviy hamkorlikdan ajratib bo‘lmasligini isbotlaydi. Suv resurslari bo‘yicha qo‘shni davlatlar bilan ishonchli, huquqiy va texnik asoslangan kelishuvlar, ma‘lumot almashinuvi, gidrologik monitoring va suv tejovchi innovatsiyalar O‘zbekiston uchun tashqi siyosiy masala bo‘lish bilan birga, ichki iqtisodiy xavfsizlik masalasidir.

Suv muammosining biologiya ta‘limi bilan ham bevosita aloqasi bor. Maktab, kollej va oliy ta‘limda ekologiya, botanika, agrobiologiya, mikrobiologiya va odam anatomiyasi mavzulari faqat nazariy bilim sifatida o‘qitilsa, ularning ijtimoiy ahamiyati yo‘qoladi. Biologiya ta‘limi suv aylanishi, tuproq unumdorligi, ekotizim

barqarorligi, o'simliklarning qurg'oqchilikka moslashuvi, oziq-ovqat zanjiri, sanitariya va sog'lom turmush mavzulari orqali milliy manfaatga xizmat qiladigan ekologik kompetensiyani shakllantirishi kerak. Bu yerda metodik masala shundan iboratki, o'quvchilar global muammoni o'z hududi misolida tushunishi, masalan, suv sarfini o'lchash, mahalliy o'simliklarning moslashuvchanligini kuzatish, chiqindi va suv ifloslanishi bo'yicha kichik loyiha bajarish orqali ilmiy xulosaga kelishi zarur.

Oziq-ovqat xavfsizligi ham suv va iqlim bilan uzviy bog'liq. Aholi soni oshib borayotgan sharoitda qishloq xo'jaligida hosildorlikni oshirish, suv sarfini kamaytirish, yer degradatsiyasining oldini olish, mahalliy urug'chilik va seleksiya ishlarini rivojlantirish milliy manfaatning amaliy ko'rinishidir. Global bozorlardagi narx o'zgarishi yoki logistika uzilishi ichki oziq-ovqat tizimiga ta'sir qilmasligi uchun ishlab chiqarish, zaxira, qayta ishlash va ilmiy innovatsiyalar bir tizimda ko'rilishi lozim.

3. Iqtisodiy o'sish, kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy barqarorlik

O'zbekistonning global muammolarga munosabatida iqtisodiy baza hal qiluvchi ahamiyatga ega. Milliy statistika qo'mitasining dastlabki ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda O'zbekiston YAIMi joriy narxlarda 1 849,7 trln so'mni tashkil etgan va 2024-yilga nisbatan 7,7 foizga o'sgan [5]. Bu o'sish ekologik modernizatsiya, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va ilm-fanga mablag' yo'naltirish imkoniyatini kengaytiradi. Biroq iqtisodiy o'sish o'z-o'zidan barqaror rivojlanishni kafolatlamaydi. Agar o'sish resurslarni haddan tashqari ishlatish, energiya samarasizligi yoki hududlar o'rtasidagi tafovut hisobiga yuz bersa, u kelajakdagi xavflarni kuchaytiradi. Shuning uchun milliy manfaat nuqtai nazaridan iqtisodiy siyosat "tez o'sish" bilan "resurs tejamkor o'sish" o'rtasida to'g'ri tanlov qilishi kerak.

Ijtimoiy barqarorlik bo'yicha rasmiy ko'rsatkichlar ijobiy dinamikani ko'rsatadi. Kambag'allik darajasi 2021-yildagi 17,0 foizdan 2025-yilda 5,8 foizgacha pasaygan [6]. Bu natija global muammolarga javob berishda muhim, chunki kambag'allik yuqori bo'lgan jamiyatlarda ekologik talablar, raqamli ta'lim yoki sog'lom turmush siyosati ko'pincha ikkinchi darajaga tushib qoladi. Aholining eng zaif qatlamlari uchun energiya, oziq-ovqat, tibbiyot va ta'lim narxlaridagi o'zgarish keskin ta'sir qiladi. Demak, global muammolarga milliy manfaat asosida yondashish ijtimoiy himoya, bandlik va inson kapitalini rivojlantirish bilan birga olib borilishi kerak.

Bu borada muhim risk shundaki, ayrim ekologik yoki iqtisodiy islohotlar qisqa muddatda aholining ayrim guruhlariga yuk bo'lishi mumkin. Masalan, energiya tejamkor texnologiyalarga o'tish, suv tariflarini tartibga solish yoki chiqindilarni qayta ishlash tizimini kuchaytirish dastlab xarajat talab qiladi. Agar bunday islohotlar

ijtimoiy kompensatsiya, tushuntirish ishlari va arzon texnologiyalar bilan birga olib borilmasa, ular aholi noroziligini keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun “yashil” siyosat ijtimoiy adolat bilan bog‘lanishi shart.

4. Raqamli transformatsiya va ta’lim: global muammolarga ichki salohiyat orqali javob

Raqamli transformatsiya global muammolarga milliy javob berishning eng kuchli vositalaridan biridir. Milliy statistika qo‘mitasining uy xo‘jaliklari tanlanma kuzatuviga ko‘ra, 2025-yil yanvar-avgust oylarida O‘zbekistonda internetdan foydalanuvchi aholi ulushi 94,2 foizni tashkil etgan; bu ko‘rsatkich 2021-yilda 76,6 foiz bo‘lgan [7]. Bunday o‘shish ta’lim resurslari, elektron hukumat xizmatlari, masofaviy maslahat, ekologik monitoring, raqamli tibbiyot va mehnat bozoriga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ammo yuqori qamrov hali sifatli foydalanish degani emas. Internetdan foydalanish ko‘rsatkichi bilan raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash, kiberxavfsizlik va ilmiy axborotni ajrata olish kompetensiyasi o‘rtasida farq bor.

Ta’lim ko‘rsatkichlari ham milliy manfaatlarining global muammolar bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi. 2024–2025-o‘quv yili boshida 18–23 yoshdagi aholining oliy ta’lim bilan qamrovi 47,7 foizni tashkil etgan [8]. Bu O‘zbekiston uchun katta imkoniyatdir, chunki suv muhandisligi, biologiya, ekologiya, tibbiyot, pedagogika, axborot texnologiyalari, kimyo, energetika va iqtisodiyot yo‘nalishlarida malakali kadrlar tayyorlanmas ekan, hech bir global muammoga mustahkam milliy javob shakllanmaydi. Lekin bu yerda ham sifat masalasi keskin turadi: qamrov oshishi o‘qitish metodikasi, laboratoriya bazasi, ilmiy loyiha madaniyati va akademik halollik bilan qo‘llab-quvvatlanishi zarur.

Biologiya mutaxassisligi nuqtai nazaridan, global muammolarga milliy manfaat asosida yondashishning eng samarali usullaridan biri — tabiiy fanlarni amaliy, loyihaviy va mahalliy muammoga bog‘langan tarzda o‘qitishdir. Masalan, “iqlim o‘zgarishi” mavzusi faqat atmosferadagi gazlar haqida ma’lumot berish bilan cheklanmasligi kerak. U o‘quvchi yashaydigan hududdagi harorat, suv sarfi, o‘simlik qoplami, tuproq holati, kasalliklar profilaktikasi va oziqlanish madaniyati bilan bog‘langan holda o‘qitilishi lozim. Shunda biologiya darsi milliy manfaatga bevosita xizmat qiladigan ekologik va sog‘lom turmush kompetensiyasini shakllantiradi.

Raqamli ta’lim platformalari bu jarayonni kuchaytirishi mumkin, lekin ular maqsad emas, vositadir. Elektron resurslar orqali o‘quvchilar suv iste’moli bo‘yicha mini-tadqiqot, mahalliy bioxilma-xillik kuzatuv, chiqindilarni saralash loyihasi yoki sog‘lom ovqatlanish bo‘yicha so‘rovnoma o‘tkazishi mumkin. Natijada global

muammo shaxsiy va mahalliy tajriba bilan bog‘lanadi. Bu yondashuv o‘quvchini passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylantiradi.

5. Yashil iqtisodiyot va xalqaro majburiyatlar

Yashil iqtisodiyot O‘zbekiston uchun tashqi imij masalasi emas, balki resurs xavfsizligi va iqtisodiy samaradorlik masalasidir. Prezident portalida e‘lon qilingan hujjatda 2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasida “yashil” iqtisodiyotga o‘tish va “yashil” o‘shishni ta‘minlash dasturi doirasida issiqxona gazlarining YAIM birligiga nisbatan solishtirma ajratmalarini 2010-yil darajasidan 35 foizga qisqartirish maqsadi belgilangan [3]. Shuningdek, qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash darajasini 65 foizdan oshirish vazifasi ham qayd etilgan [3]. Bu ko‘rsatkichlar global ekologik kun tartibi bilan mos, lekin ularning ahamiyati milliy darajada yanada aniqroq: energiya tejamkorligi xarajatni kamaytiradi, chiqindini qayta ishlash sanitariya va iqtisodiy foyda beradi, atmosfera ifloslanishining kamayishi esa aholi salomatligiga xizmat qiladi.

Milliy barqaror rivojlanish maqsadlari portali global maqsadlarni kambag‘al, boy va o‘rtacha rivojlangan barcha mamlakatlar uchun harakatga chaqiruvchi da‘vat sifatida ta‘riflaydi [11]. Bu fikr O‘zbekiston uchun shuni anglatadiki, global maqsadlar tashqi talab sifatida emas, milliy rivojlanish strategiyasini tizimlashtiruvchi mezon sifatida qabul qilinishi kerak. Agar BRM indikatorlari faqat hisobot uchun yuritilsa, ularning real foydasi kamayadi; agar ular byudjet, ta‘lim, hududiy rivojlanish, ekologiya va sog‘liqni saqlash qarorlariga bog‘lansa, ular milliy manfaatni himoya qiluvchi boshqaruv instrumentiga aylanadi.

BMTning 2025-yilgi Barqaror rivojlanish maqsadlari hisoboti global taraqqiyotning mo‘rt va notekis ekanini, millionlab odamlar hali ham kambag‘allik, ochlik, uy-joy va asosiy xizmatlar yetishmovchiligi bilan yuzlashayotganini ko‘rsatadi [12]. Bu ma‘lumot O‘zbekiston uchun ikki xulosa beradi. Birinchidan, global muammolarning keskinlashuvi tashqi bozorlardagi narxlar, migratsiya, iqlim, logistika va investitsiya oqimlariga ta‘sir qilishi mumkin. Ikkinchidan, O‘zbekiston xalqaro hamkorlikda o‘z milliy manfaatlarini aniq ifodalashi, bir vaqtning o‘zida global mas‘uliyatdan chetda qolmasligi kerak.

MUHOKAMA: SIYOSIY VA TA‘LIMIY MEXANIZMLAR

Tahlil natijalariga ko‘ra, milliy manfaatlardan kelib chiqib global muammolarga yondashish uchun quyidagi mexanizm taklif etiladi. Bu mexanizm umumiy shior emas, balki har bir soha uchun tekshiriladigan amaliy savollar tizimidir.

Bosqich	Asosiy savol	Kutiladigan natija
----------------	---------------------	---------------------------

1. Muammoni aniqlash	Global muammo O‘zbekistonning qaysi xavfsizlik yoki rivojlanish manfaatiga ta’sir qiladi?	Masala deklarativ emas, milliy kontekstga mos ta’riflanadi.
2. Statistik asoslash	Qaysi rasmiy indikator muammoning ko‘lamini ko‘rsatadi?	Qarorlar taxmin emas, dalil va statistika asosida qabul qilinadi.
3. Ustuvorlikni belgilash	Resurs cheklangan sharoitda qaysi yo‘nalish avval hal qilinishi kerak?	Byudjet, kadr va vaqt resurslari tarqalib ketmaydi.
4. Hamkorlikni tanlash	Muammo ichki choralar bilanmi yoki mintaqaviy/xalqaro kelishuv bilanmi hal bo‘ladi?	Tashqi siyosat va ichki siyosat bir-birini to‘ldiradi.
5. Ta’limga kiritish	Bu muammo maktab, oliy ta’lim va jamoatchilik ongiga qanday metodika orqali singdiriladi?	Aholi va yoshlar passiv kuzatuvchi emas, mas’ul ishtirokchiga aylanadi.

Mazkur mexanizmni amaliyotga joriy etishda eng katta xavf — sohalararo uzilishdir. Suv masalasi faqat suv xo‘jaligi idorasining, ekologiya faqat ekologiya tizimining, ta’lim faqat maktab yoki universitetning vazifasi sifatida qaralsa, natija sust bo‘ladi. Umumbashariy muammolar kompleks bo‘lgani uchun ularga javob ham kompleks bo‘lishi kerak. Masalan, suv tejash uchun texnik infratuzilma, iqtisodiy rag‘bat, huquqiy nazorat, fermerlar malakasi, o‘quvchilarning ekologik madaniyati va mintaqaviy diplomatiya birgalikda ishlashi zarur.

Ikkinchi xavf — rasmiy statistikani faqat hisobot uchun ishlatish. Statistik ma’lumot siyosiy qarorlar sifatini oshirishi uchun u ochiq, tushunarli, hududlar kesimida tahlil qilinadigan va ta’lim jarayonida foydalaniladigan bo‘lishi kerak. Masalan, biologiya darsida O‘zbekiston bo‘yicha suv, aholi, internetdan foydalanish yoki kambag‘allik statistikasi tahlil qilinsa, o‘quvchi fanni hayotdan uzilgan mavzu emas, jamiyat rivoji bilan bog‘liq bilim sifatida qabul qiladi. Bu ilmiy savodxonlikni oshirish bilan birga, fuqarolik mas’uliyatini ham kuchaytiradi.

Uchinchi xavf — global muammolarni siyosiy moda sifatida qabul qilish. Har bir xalqaro tashabbus milliy sharoitga mos kelavermaydi. Shuning uchun O‘zbekiston o‘z pozitsiyasini aniq belgilashi kerak: qaysi tashabbus suv xavfsizligini kuchaytiradi,

qaysi biri energiya samaradorligini oshiradi, qaysi biri ta'lim sifatiga xizmat qiladi, qaysi biri esa ortiqcha ma'muriy yuk yoki moliyaviy majburiyat keltiradi. Milliy manfaatga asoslangan yondashuv aynan shu tanlov madaniyatini talab qiladi.

AMALIY TAKLIFLAR

Birinchiidan, global muammolar bo'yicha har bir davlat dasturida "milliy manfaatga ta'sir xaritasi" ishlab chiqilishi lozim. Unda muammo qaysi hudud, qaysi ijtimoiy guruh, qaysi iqtisodiy tarmoq va qaysi ta'lim yo'nalishiga ta'sir qilishi ko'rsatilishi kerak. Bu resurslarni aniq yo'naltirishga yordam beradi.

Ikkinchiidan, suv xavfsizligi bo'yicha ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasi kuchaytirilishi kerak. Biologiya, ekologiya, kimyo, geografiya va agronomiya fanlarida mahalliy suv muammolari bo'yicha amaliy loyiha va laboratoriya ishlari ko'paytirilishi zarur. Bu yoshlarni suvni tejashga chaqirishdan ko'ra samaraliroq, chunki ular muammoni o'lchash, kuzatish va xulosa chiqarishni o'rganadi.

Uchinchiidan, raqamli qamrovdan raqamli sifatga o'tish zarur. Internetdan foydalanish ulushi yuqori bo'lgani bilan, tanqidiy fikrlash, ilmiy axborotni tekshirish, kiberxavfsizlik, onlayn ta'lim madaniyati va ma'lumotlar bilan ishlash kompetensiyasi alohida rivojlantirilmasa, raqamli imkoniyatlar milliy raqobatbardoshlikka to'liq aylanmaydi.

To'rtinchiidan, yashil iqtisodiyot siyosati aholiga tushunarli iqtisodiy foyda bilan bog'lanishi kerak. Energiya tejamkor qurilmalar, chiqindilarni saralash, suv tejoychi texnologiyalar va yashil transport bo'yicha targ'ibot faqat ekologik shior emas, oilaviy byudjet, salomatlik va mahalla obodligi bilan bog'lab tushuntirilsa, ijtimoiy qabul kuchayadi.

Beshinchiidan, O'zbekiston xalqaro hamkorlikda "oluvchi davlat" pozitsiyasi bilan cheklanmasligi kerak. Mamlakat suv diplomatiyasi, cho'llanishga qarshi kurash, Aralbo'yi hududini tiklash, ekologik ta'lim va yoshlar siyosati bo'yicha o'z tajribasini xalqaro maydonga chiqarishi mumkin. Bu milliy manfaatni global mas'uliyat bilan uyg'unlashtiradi.

XULOSA

Milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda umumbashariy muammolarga yondashish O'zbekiston uchun nazariy mavzu emas, amaliy strategik zaruratdir. Rasmiy statistik ko'rsatkichlar mamlakatda demografik o'sish, iqtisodiy rivojlanish, kambag'allikning qisqarishi, raqamli qamrov va oliy ta'limga kirish imkoniyatlari kengayayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, suv tanqisligi, iqlim o'zgarishi, energiya

samaradorligi, ekologik xavfsizlik va ta'lim sifati kabi omillar milliy manfaatlarining kelajakdagi barqarorligiga bevosita ta'sir qiladi.

Tadqiqotning asosiy xulosasi shundan iboratki, global muammolarga javob berishda uchta tamoyil ustuvor bo'lishi kerak: dalillarga asoslangan qaror qabul qilish, milliy sharoitga moslashtirish va xalqaro hamkorlikni ichki rivojlanish maqsadlari bilan bog'lash. Bunday yondashuv O'zbekistonning suveren manfaatlarini cheklamaydi, aksincha ularni kuchaytiradi. Chunki suv xavfsizligi, ekologik barqarorlik, sifatli ta'lim va inson kapitali rivoji bo'lmasa, uzoq muddatli iqtisodiy o'sish ham zaiflashadi.

Biologiya ta'limi va tabiiy fanlar metodikasi bu jarayonda alohida ahamiyatga ega. Global muammolarni yoshlarga tushuntirishda quruq nazariya emas, mahalliy kuzatuv, tajriba, loyiha, statistik tahlil va ekologik mas'uliyatga tayangan metodika samarali bo'ladi. Shunda o'quvchi va talaba global muammolarning faqat tomoshabini emas, balki ularni hal qilishda bilimli, mas'uliyatli va faol ishtirokchiga aylanadi. Demak, milliy manfaatlardan kelib chiqqan yondashuvning eng chuqur mazmuni — bugungi avlod farovonligi bilan kelajak avlod xavfsizligini birgalikda himoya qilishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA RASMIY MANBALAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 30.04.2023-yilgi yangi tahrir. Lex.uz rasmiy huquqiy axborot portali.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida. Lex.uz.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi hujjati. 2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar. President.uz.
4. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekistonning doimiy aholisi soni qariyb 38,4 mln nafarga yetdi. 15.04.2026.
5. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. 2025-yilda O'zbekiston yalpi ichki mahsuloti hajmi 7,7 foizga o'sdi. 27.01.2026.
6. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Kambag'allik darajasi bo'yicha rasmiy statistik jadval, 2021–2025-yillar.
7. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekiston aholisining 94,2 foizi internetdan foydalanadi. 29.09.2025.
8. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Oliy ta'limga qamrov 40,9 % ga oshgan. 16.04.2025.
9. World Bank. Uzbekistan to Modernize Its Irrigation Infrastructure with World Bank Support. 21.05.2025.

10. United Nations Development Programme. Environment and Climate Action: Uzbekistan.
11. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Barqaror rivojlanish maqsadlari milliy portali — nsdg.stat.uz.
12. United Nations Department of Economic and Social Affairs. The Sustainable Development Goals Report 2025.
13. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi huzuridagi Barqaror rivojlanish maqsadlari portali. Yangi O‘zbekiston barqaror rivojlanish va “yashil” taraqqiyot mavzusidagi rasmiy axborot. 2025.